

CHANTAL JAQUET*

ΠΩΣ ΜΠΟΡΕΙ ΚΑΝΕΙΣ ΝΑ ΚΡΙΝΕΙ ΣΥΜΦΩΝΑ
ΜΕ ΤΟΝ BACON;**

Μετάφραση: Άννα Μπουκουβάλα

Το πνεύμα, σύμφωνα με τον Bacon, δεν αντικατοπτρίζει τη φύση των πραγμάτων. Παραμορφωτικός καθρέφτης, συντελεί μάλλον στην κάλυψή της παρά στην αποκάλυψή της. Από τα πρώτα γραπτά του, ο συγγραφέας του *Περί της*

* Η Chantal Jaquet είναι αναπληρώτρια καθηγήτρια φιλοσοφίας στο Πανεπιστήμιο Paris I, Panthéon-Sorbonne. Είναι μέλος του Κέντρου Ιστορίας των Συστημάτων Νεότερης Σκέψης (Centre d' Histoire des Systèmes de Pensée Moderne) του Πανεπιστημίου Paris I, του Κέντρου Μελετών της Ρητορικής, της Φιλοσοφίας και της Ιστορίας των Ιδεών (C.E.R.P.H.I.), το οποίο εκδίδει μεταξύ άλλων και την περιοδική έκδοση D.A.T.A., μέλος της συντακτικής επιτροπής των Εκδόσεων της Σορβόνης και του διοικητικού συμβουλίου του Τμήματος Φιλοσοφίας (UFR) του Πανεπιστημίου Paris I, καθώς και σύνδεσμος του προγράμματος Erasmus για ανταλλαγές με την Ελλάδα (Πανεπιστήμιο Ιωαννίνων) και την Ουγγαρία (Πανεπιστήμιο Βουδαπέστης).

Η κατεύθυνση των ερευνών της προσανατολίζεται στην ιστορία της νεότερης φιλοσοφίας (ειδικότερα στη μελέτη του έργου των Bacon, Descartes, Hobbes και Spinoza), την ηθική φιλοσοφία (τα συναισθήματα, ενεργήματα και πάθη) και τη φιλοσοφία του σώματος (τη σχέση ψυχής/σώματος, τη δύναμη του σώματος, τις αισθήσεις εν γένει και ιδιαιτέρως την όσφρηση).

Έχει δημοσιεύσει πλειάδα άρθρων καθώς και τις μελέτες: *Le désir (Η επιθυμία)*, Quintette, Paris 1991 (επανεκδοση το 2003), *Sub specie aeternitatis. Étude des concepts de temps, durée et éternité chez Spinoza (Υπό το πρίσμα της αιωνιότητας. Μελέτη των εννοιών του χρόνου, της διάρκειας και της αιωνιότητας στον Spinoza)*, Kimé, Paris 1997, *Spinoza ou la Prudence (Ο Spinoza ή η Φρόνηση)*, Quintette, Paris 1997 (επανεκδοση το 2004), *Le Corps (Το σώμα)*, PUF, coll. *Philosopher*, Paris 2001, *L' unité du corps et de l'esprit. Affects*,

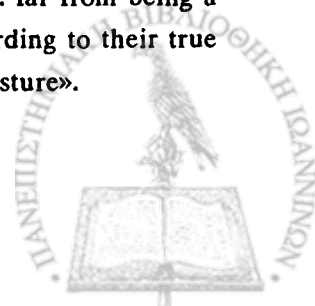
αξίας και της προόδου των επιστημών¹ βεβαιώνει ότι «το ανθρώπινο πνεύμα πολύ απέχει από το να είναι της ίδιας φύσης με έναν καθαρό ή επίπεδο καθρέφτη, όπου οι ακτίνες των πραγμάτων θα ανακλώνταν σύμφωνα με την πραγματική γωνία πρόσπτωσης τους: απεναντίας, μοιάζει μάλλον με έναν μαγικό καθρέφτη, γεμάτο προλήψεις και απάτες, ενόσω δεν απαλλάσσεται από αυτές και δεν επανέρχεται σε τάξη»². Αυτή η εικόνα του μαγικού καθρέφτη έμελλε να έχει μεγάλη

actions et passions chez Spinoza (Η ενότητα ψυχής και σώματος. Συναισθήματα, ενεργήματα και πάθη στον Spinoza), PUF, Paris 2004, *Les expressions de la puissance d'agir chez Spinoza (Οι εκφράσεις της δύναμης ενέργειας στον Spinoza)*, Publications de la Sorbonne, Paris 2005. Έχει διευθύνει την έκδοση των συλλογικών τόμων: «Les trois erreurs de Bacon et de Descartes selon Spinoza» («Οι τρεις πλάνες του Bacon και του Descartes σύμφωνα με τον Spinoza»), τεύχος n° 6 της *Revue de l'Enseignement philosophique*, Ιούλιος-Αύγουστος 1997, *L' Héritage baconien au XVIIe et au XVIIIe siècles (Η βακωνεία κληρονομιά στον 17ο και 18ο αιώνα)*, Kimé, Paris 2000, *Fortitude et servitude. Lectures de l' Ethique IV de Spinoza (Ευψυχία και υποδούλωση. Αναγνώσεις του τέταρτου μέρους της Ηθικής του Spinoza)*, Kimé, Paris 2003 (σε συνεργασία με τους Pascal Sénérac και Ariel Suhamy), *Les Pensées métaphysiques de Spinoza (Οι Μεταφυσικές Σκέψεις του Spinoza)*, Publications de la Sorbonne, Paris 2004, *Les significations du «corps» dans la philosophie classique (Οι σημασίες του όρου «σώμα» στη νεότερη φιλοσοφία)*, L' Harmattan, Paris 2004 (σε συνεργασία με τον Tamas Pavlovits), *Spinoza. Philosophe de l' amour (Spinoza. Φιλοσοφία της αγάπης)*, Publications de l'Université de Saint-Etienne, Saint-Etienne 2005 (σε συνεργασία με τους Ariel Suhamy, Pascal Sénérac), *Les facultés de l'âme à l'âge classique (Οι ικανότητες της ψυχής στη νεότερη εποχή)*, προς έκδοση το 2006, Publications de la Sorbonne (σε συνεργασία με τον Tamas Pavlovits) και συνεργάστηκε για την έκδοση της γαλλικής μετάφρασης του Bacon, *Nouvelle Atlantide*, Payot, Paris 1983, υπό τη διεύθυνση των Michèle Le Doeuff et Margaret Llaëra. [Σ.τ.μ.].

** [Στμ.]: Τίτλος πρωτοτύπου: «Comment peut-on juger chez Bacon?».

1. [Στμ.]: Πρόκειται για το έργο με τον λατινικό τίτλο *De dignitate et augmentis scientiarum* (1623), το οποίο αποτελεί μια επεξεργασμένη και εμπλουτισμένη έκδοση του προγενέστερου έργου *The advancement of learning* (1605). Στα γαλλικά κυκλοφορεί υπό τον τίτλο *Du progrès et de la promotion des savoirs* και στα αγγλικά *Of the dignity and advancement of learning*.

2. *Du progrès et de la promotion des savoirs*, II, σ. 174, Gallimard. *Works*, I, σ. 643: «Nam Mens Humana ... tantum abest ut speculo plano, aequali, et claro similis sit (quod rerum radios sincere excipiat et reflectat), ut potius sit instar speculi alicujus incantati, pleni superstitionibus et spectris», *Works*, IV, σ. 431: «For the mind of man ... far from being a smooth, clear, and equal glass (wherein the beams of things reflect according to their true incidence), is rather like an enchanted glass, full of superstition and imposture».

επιτυχία, αλλά το πρόβλημα συνίσταται στο να γνωρίσουμε πώς να απομαγευτούμε επιτυχώς. Πράγματι, εάν η νόηση βασανίζεται από απατηλά φαινόμενα (*fallacies*) και είδωλα τα οποία την κατακλύζουν, εάν εξαπατάται από τις ανεπεξέργαστες εντυπώσεις των αισθήσεων, ο άνθρωπος δίνει τη συναίνεσή του σε φασματικά όντα, με αποτέλεσμα η κρίση να είναι και αυτή εξαρχής καλυμμένη.

Υπό αυτές τις συνθήκες, πώς μπορεί κανείς να κρίνει; Στην πραγματικότητα «όλες οι αντιλήψεις, των αισθήσεων όπως και του πνεύματος, είναι κατ' αναλογία του ανθρώπου και όχι του σύμπαντος»³. Κατά συνέπεια, η κρίση η οποία θεμελιώνεται σ' αυτές πλανάται εκ προοιμίου. Εάν το πνεύμα από τη φύση του, αντί να σχηματίζει αληθείς ιδέες, παραμορφώνει το κάθε τι, κάθε κρίση είναι στο μέτρο του ανθρώπου και όχι του σύμπαντος. Το γνωστικό εγχείρημα είναι εξ ορισμού προορισμένο να αποτύχει. Ο Bacon αρνείται emphaticά αυτό το 'απαισιόδοξο συμπέρασμα, επιχειρεί μια μεταρρύθμιση της νόησης, η οποία αποβλέπει στο να την απελευθερώσει από τις χίμαιρες της χάρη στην επινόηση ενός νέου οργάνου, ενός *novum organum* το οποίο την υποστηρίζει στο εγχεί-

[Σ.τ.μ.]: Οι παραπομπές της αρθρογράφου γίνονται σε γαλλικές μεταφράσεις του έργου του Bacon. Για να μπορεί παρόλα αυτά ο έλληνας αναγνώστης να παρακολουθεί και να ελέγχει το περιεχόμενο των βιβλιογραφικών αυτών αναφορών, μετά την παραπομπή στη γαλλική έκδοση, προσθέσαμε, δίχως την ένδειξη Σ.τ.μ, παραπομπή στο πρωτότυπο κείμενο του φιλοσόφου με βάση τη συνολική έκδοση των έργων του Francis Bacon, *The Works*, έκδ, J. Spedding, R.L. Ellis, D. D. Heath, London 1857-1874 (τόμοι I-XIV), επανέκδοση Friedrich Frommann Verlag Günther Holzboog, Stuttgart-Bad Cannstatt, 1963 (έχει ακολουθήσει και δεύτερη, πληρέστερη, επανέκδοση: Garrett Press, New York, 1968, την οποία όμως δεν είχαμε στη διάθεσή μας), με υποδήλωση του τόμου και της σελίδας, η οποία ακολουθείται από το πρωτότυπο λατινικό απόσπασμα και, εάν υπάρχει στην έκδοση την οποία προαναφέραμε, και την αγγλική του μετάφραση.

Από τα έργα του Bacon στα ελληνικά έχουν κυκλοφορήσει η *Νέα Ατλαντίδα*, μετάφραση εισαγωγή-σχόλια, Π. Νούτσος, Ηριδανός, Αθήνα χ.χ. και τα *Δοκίμια*, εισαγωγή-μετάφραση-σχόλια Σ. Φέγγος, πρόλογος-επιμέλεια Ι. Σ. Χριστοδούλου, Ζήτρος, Αθήνα 2000. Στην έκδοση των *Δοκίμων* περιλαμβάνεται βιογραφικό χρονολόγιο, σσ. 27-31, καθώς και αναφορά στα κυριότερα έργα του συγγραφέα κατά χρονολογική σειρά και μεταφραστικές προτάσεις για τους τίτλους όσων από τα μείζονα έργα του φιλοσόφου δεν έχουν ακόμη κυκλοφορήσει στα ελληνικά, τις οποίες επιλεκτικά υιοθετούμε.

3. *Novum Organum*, I, 41. *Works*, I, σσ. 163-4: «omnes perceptiones, tam sensus quam mentis sunt ex analogia hominis, non ex analogia universi», *Works*, IV, σ. 54: «all perceptions as well of the sense as of the mind are according to the measure of the individual and not according to the measure of the universe».

ρημα ερμηνείας της φύσης και λειτουργεί θεραπευτικά ως προς την αποτυχία του αριστοτελικού οργάνου. Στην ουσία, η βακωνεία *emendatio* στηρίζεται σε μια θεωρία των *auxilia*, βοηθημάτων των οποίων η λειτουργία συνίσταται στο να κυβερνούν τη νόηση και να την κατευθύνουν, εν είδει οργάνων και μηχανών, για να εμποδίσουν τη νόηση να παραδοθεί στον ίδιο της τον εαυτό και την κρίση να είναι υπερβολικά εσπευσμένη.

Παρόλα αυτά, είναι δυνατόν να αναρωτηθεί κανείς εάν αυτή η μεγάλη πολεμική μηχανή, προορισμένη να καθυποτάξει τα είδωλα τα οποία διεισδύουν στη νόηση, που είναι το Νέο Όργανο, είναι απλώς ένα αυτόματο το οποίο στρέφεται στο κενό. Εάν μπορεί στην ανάγκη να υπερνικήσει με δυσκολία τα είδωλα της αγοράς (*idola fori*) ή του θεάτρου (*idola theatri*), τα οποία είναι κατά μεγάλο μέρος περιστασιακά και εισηγμένα στο πνεύμα, στο μέτρο που εξαρτώνται από τις συναναστροφές των ανθρώπων και αφορούν στις καταχρήσεις της γλώσσας, στις απατηλές θεωρίες και στους ατελείς αποδεικτικούς κανόνες, απεναντίας, δύσκολα μπορεί κανείς να δει πώς θα μπορούσε να θριαμβεύσει επί των ειδώλων της φυλής ή του σπηλαιού⁴, τα οποία είναι έμφυτα και θεμελιώνονται στην ανθρώπινη φύση, θεωρημένη είτε ως γένος είτε ως άτομο⁵. Ο Bacon το αναγνωρίζει και ο ίδιος, κατά την παρουσίαση της διαίρεσης του έργου⁶ η οποία προηγείται του Νέου Οργάνου. «Τα είδωλα από τα οποία κατέχεται το πνεύμα είναι είτε

4. [Στμ.]: Στο *Novum Organum* I, 39, ο Bacon διακρίνει τέσσερις κατηγορίες ειδώλων: τα είδωλα της φυλής (*idola tribus*), τα είδωλα του σπηλαιού (*idola specus*), τα είδωλα της αγοράς (*idola fori*) και τα είδωλα του θεάτρου (*idola theatri*), υπογραμμίζοντας, στην παράγραφο 40, ότι η θεωρία των ειδώλων είναι για την ερμηνεία της φύσης ότι είναι η θεωρία των σοφιστικών ελέγχων για την κοινή λογική: «*Doctrina enim de idolis similiter se habet ad interpretationem naturae, sicut doctrina de sophisticis elenchis ad dialecticam vulgarem*». Η γένεση και η λειτουργία της κάθε κατηγορίας αναλύεται στη συνέχεια στις παραγράφους 41-44. Στα είδωλα αναφέρεται εξίσου και στο *De dignitate et augmentis scientiarum*, V, iv, όπου ακολουθεί την ίδια διαίρεση. Βλ. *Works*, I, σσ. 643-6 και *Works*, IV, σσ. 431-4.

5. Βλ. *Novum Organum*, I, 41-44. *Works*, I, σσ. 163-5, *Works*, IV, σσ. 54-5.

6. [Στμ.]: αναφέρεται στην *Distributio operis* η οποία προηγείται του κεμένου του *Novum Organum* και στην οποία αποκαλύπτεται ότι το μεγαλόπνοο σχέδιο του Bacon, η *Instauratio magna*, η Μεγάλη Ανανέωση ή Μεγάλη Αναστύλωση, θα αποτελείτο από έξι μέρη: τη Διαίρεση των Επιστημών (*Partitiones Scientiarum*), το Νέο Όργανο (*Novum Organum sive Indicia de Interpretatione Naturae*), τα Φαινόμενα του Σύμπαντος (*Phaenomena Universi, sive Historia Naturalis et Experimentalis ad condendam Philosophiam*), την Κλίμακα της Νόησης (*Scala*

εισηγμένα σ' αυτό είτε έμφυτα. Τα πρώτα έχουν εποικίσει το ανθρώπινο πνεύμα είτε από τις φιλοσοφικές θεωρίες και σχολές είτε από λανθασμένους αποδεικτικούς νόμους. Τα δεύτερα είναι σύμφυτα με την ίδια τη φύση της νόησης, η οποία αποδεικνύεται πολύ πιο επιρρεπής στην πλάνη από ό,τι οι αισθήσεις... Ωστόσο, τα δύο είδη ειδώλων της πρώτης περίπτωσης είναι δύσκολο να εκριζωθούν, ενώ αυτά της δεύτερης περίπτωσης είναι απολύτως αδύνατον να εκριζωθούν»⁷.

Ο αγώνας εναντίον των ειδώλων της φυλής και του σπηλαιίου φαίνεται λοιπόν ως ένας αφύσικος αγώνας και εκ των προτέρων χαμένος, αφού αποβλέπει στη μεταρρύθμιση αυτού το οποίο είναι παραμορφωμένο από την ουσία του και όχι κατά συμβεβηχός. Την ίδια στιγμή, το πρώτο ερώτημα σχετικά με τη δυνατότητα της κρίσης επανέρχεται δριμύτερο και αναδιπλασιασμένο από ένα ερώτημα επικίνδυνο για την βακωνεία φιλοσοφία. Εάν κάθε κρίση στηρίζεται είτε στις αισθήσεις είτε στη νόηση, οι οποίες αμφότερες είναι εκ φύσεως μαγικοί καθρέφτες, όχι μόνον είναι δύσκολο να ανακαλύψουμε με ποιον τρόπο το πνεύμα θα μπορούσε να διαπεράσει τον καθρέφτη, αλλά εξίσου και να αντιληφθούμε ότι αυτός υπάρχει. Στο όνομα τίνος πράγματος ο Bacon μπορεί να κρίνει ότι το πνεύμα βασανίζεται από είδωλα και ότι όλη η λογική καθώς και οι επιστήμες οι οποίες θεμελιώνονται σ' αυτά μαστιζονται από την πλάνη; Τι εξασφαλίζει την εγκυρότητα αυτής της κρίσης, εάν η νόηση δεν μας αναπαριστά τη φύση των πραγμάτων; Ποιος μας λέει ότι η θεωρία των ειδώλων δεν είναι και η ίδια ένα

Intellectus), τους Προδρόμους (*Prodromindae, sive Anticipationes Philosophiae Secundae*) και τη Νέα Φιλοσοφία (*Philosophia Secunda, sive Scientia Activa*).

7. *Novum Organum, Distributio operis*, σ. 80-81. *Works*, I, σ. 139: «*Idola autem a quibus occupatur mens, vel Adscititia sunt vel Innata. Adscititia vero immigrarunt in mentes hominum, vel ex philosophorum placitis et sectis vel ex perversis legibus demonstrationum. At Innata inhaerent naturae ipsius intellectus, qui ad errorem longe proclivior esse deprehenditur quam sensusAtque priora illa duo Idolorum genera aegre, postrema vero haec nullo modo, evelli possunt*», *Works*, IV, σ. 27: «*Now the idols, or phantoms, by which the mind is occupied are either adventitious or innate. The adventitious come into the mind from without; namely, either from the doctrines and sects of philosophers, or from perverse rules of demonstration. But the innate are inherent in the very nature of the intellect, which is far more prone to error than the sense is... And as the first two kinds of idols are hard to eradicate, so idols of this last kind cannot be eradicated at all*».

είδωλο, μια καθαρή φαντασμαγορία, προϊόν του βακώνιου σπηλαίου, της ίδιας της συγκρότησής του;

Η θεμελίωση της κρίσης προϋποθέτει τη δυνατότητα διάκρισης του αληθούς από το ψευδές. Το ζητούμενο λοιπόν είναι να μάθουμε πώς, σύμφωνα με τον Bacon, μπορούμε να κρίνουμε ότι μια θεωρία είναι αληθής ή ψευδής. Το διακύβευμα που προβάλλει πίσω από το ερώτημα αυτό αφορά στη νομιμότητα της βακώνειας κρίσης η οποία αντιπαραθέτει τη σφαλερή οδό των προβλέψεων της φύσης στην αληθή οδό της ερμηνείας της φύσης και η οποία εξοστραχίζει το αρχαίο ὄργανον προς όφελος του νέου.

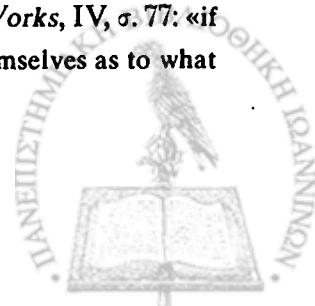
Το ερώτημα έτσι συνίσταται σε ένα δίπτυχο: είναι πραγματικά δυνατόν για τον Bacon να κρίνει το σφάλμα των άλλων και για τους άλλους να κρίνουν την αλήθεια του Bacon;

1) Πρόσκαιρη αναγκαιότητα της ἐποχῆς

Εκ πρώτης όψεως, μια αληθής κρίση φαίνεται αδύνατη, έτσι ώστε ο φιλόσοφος οφείλει αναγκαία να περάσει από την κατάσταση ἐποχῆς. Πράγματι, το να κρίνει κανείς σημαίνει ότι δίνει τη συναίνεσή του (*assensus*) στις αναπαραστάσεις των αισθήσεων ή της νόησης. Όμως, η λεπτότητα (*subtilité*) των πραγμάτων και της φύσης ξεπερνά τόσο τις αισθήσεις όσο και τη νόηση, έτσι ώστε πρέπει κανείς να αποφεύγει κάθε διασύνη και να αναστέλλει την κρίση. Σύμφωνα με τον Bacon, η συναίνεση είναι θεμιτή μόνον όταν θεμελιώνεται στα ίδια τα πράγματα. Η συναίνεση (*assensus*) δεν πρέπει να ερείδεται μόνο στην ομοφωνία (*consensus*), ακόμη και αν είναι γενική, αλλιώς υπάρχει μεγάλος κίνδυνος να ωθήσει το πνεύμα στην πλάνη. Η ομοφωνία είναι περισσότερο ένα κριτήριο του ψευδούς παρά του αληθούς για τον Bacon, ο οποίος οικειοποιείται τη κρίση του Φωκίωνος⁸: «εάν η πλειοψηφία συμφωνεί μαζί σας και σας επιδοκιμάζει, διερωτηθείτε πάραυτα για να δείτε ως προς τι έχετε πλανηθεί ή σφάλει»⁹. Γι' αυτό η

8. [Στμ.]: Για την πρωτότυπη ρήση βλ. Πλουτάρχου, *Βίοι Παράλληλοι*, Φωκίων, § 8.

9. Βλ. *Novum Organum*, I, 77. *Works*, I, σ. 186: «ut statim se examinare debeant homines, quid erraverint aut peccaverint, si multitudo consentiat et complaudat», *Works*, IV, σ. 77: «if the multitude assent and applaud men ought immediately to examine themselves as to what blunder or fault they may have committed».

συναίνεση πρέπει να προκύπτει από μια αληθινή συγκατάθεση και όχι από μια υποτιθέμενη συγκατάθεση, η οποία είναι ο καρπός της προκατάληψης και της εξάρτησης από την αυθεντία του άλλου. Αυτό ακριβώς αναδεικνύει ο Bacon στον αφορισμό 77 του *Νέου Οργάνου* όπου, προς χάριν μιας κριτικής στην αυθεντία του Αριστοτέλη, διακρίνει την αληθή ομοφωνία από την ψευδή ομοφωνία, η οποία είναι «σημάδι μιας πειθήνιας και αγελαίας στάσης μάλλον παρά συγκατάθεσης»¹⁰. «Η ιδέα της συγκατάθεσης είναι εξίσου απατηλή εάν εξετάσουμε το πράγμα πιο επισταμένα, Πράγματι, η αληθής συγκατάθεση είναι αυτή η οποία, άπαξ και μελετήσουμε το πράγμα, προκύπτει από την ελευθερία κρίσης, η οποία καταλήγει σε μια ταυτόσημη κρίση»¹¹.

Είναι έτσι σαφές ότι ο όρος δυνατότητας μιας αληθούς κρίσης εξαρτάται από την ελεύθερη άσκηση μιας συναίνεσης θεμελιωμένης στη μελέτη των πραγμάτων και στη συμφωνία μεταξύ των ιδεών του λόγου (*raison*) και των μορφών (*formes*) της φύσης. Η ταυτόσημη κρίση, για την οποία γίνεται λόγος, προϋποθέτει κάποιου τύπου εξίσωση της νόησης σε σχέση με τα πράγματα, έτσι ώστε το πνεύμα (*esprit*) να μην είναι πια μόνον ανάλογο του ανθρώπου, αλλά του σύμπαντος. Εν κατακλείδι, η μέθοδος για να κρίνουμε ορθά συνίσταται στο να βασιζόμαστε στο ίδιο το πράγμα, όμως αυτό το εγχείρημα συνιστά το αποτέλεσμα μιας μακρόχρονης εργασίας. Αυτό ακριβώς αφήνει καθαρά να εννοηθεί ο Bacon στο μικρότερο έργο του το οποίο φέρει τον τίτλο *Η αρρενογένεσις του χρόνου*². Σε οποιονδήποτε θα τον ρωτούσε σχετικά με τη θεμιτή μέθοδο και θα τον πίεζε να την εκθέσει λέγοντάς του: «δειξτε μας το πράγμα απογυμνωμένο, έτσι ώστε να μπορέσουμε να χρησιμοποιήσουμε την κρίση μας»¹³,

10. [Στμ.]: *Works*, I, σ. 185: «ut sequacitas sit potius et coitio, quam consensus», *Works*, IV, σ. 76: «so that it is a following and going along together, rather than consent».

11. *Novum Organum*, I, 77, σ. 77. *Works*, I, σ. 185: «Illud etiam de consensu fallit homines, si acutius rem introspiciant. Verus enim consensus is est, qui ex libertate iudicii (re prius explorata) in idem conveniete consistit», *Works*, IV, σ. 76: «For true consent is that which consists in the coincidence of free judgments, after due examination».

12. [Στμ.]: Πρόκειται για το έργο *Temporis Partus masculus, sive De interpretatione naturae lib. 3* (πιθανώς του 1603), *Works*, III, σσ. 528-539, το οποίο στα γαλλικά εκδόθηκε με τον τίτλο *Production virile du siècle*.

13. «Production virile du siècle», στο *Récusation des doctrines philosophiques et autres opuscules*, μτφρ. G. Rombi-D. Deleule, PUF, σ. 55. *Works*, III, σ. 529: «rem exhibe nudam nobis, ut iudicio nostro uti possimus».

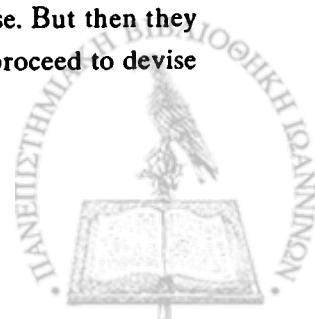
απαντά: «μακάρι αγαπητό μου παιδί να φτάνατε στο σημείο όπου κάτι τέτοιο θα ήταν δυνατό!»¹⁴.

Η χρήση της κρίσης έχει λοιπόν αναβληθεί και προϋποθέτει μια μακρά πορεία κατά μήκος της βακύνειας οδού. Αναμένοντας τη στιγμή που κάτι τέτοιο θα ήταν δυνατό, πρέπει να εμποδίσουμε το πνεύμα να εκφραστεί και να θέσουμε αρχές. Σε μια πρώτη στιγμή, ο Bacon εμφανίζεται ευνοϊκός απέναντι σε μια ορισμένη αναστολή της κρίσης και ακολουθεί μια οδό παράλληλη με αυτή των σκεπτικών, οι οποίοι κηρύσσουν την *ἀκαταληψία*. Εάν οι οδοί αποκλίνουν στη συνέχεια, ο Bacon αποδέχεται την ύπαρξη ενός κοινού αφετηριακού σημείου. «Η μέθοδος αυτών που υποστήριξαν τη θέση της *ἀκαταληψίας* ακολουθεί αρχικά, ως ένα βαθμό, μια οδό παράλληλη με τη δική μας, όμως στο τέλος διαχωρίζεται και αντιπαράτίθεται σ' αυτήν εξολοκλήρου. Διότι αυτοί οι φιλόσοφοι βεβαιώνουν κατηγορηματικά ότι δεν μπορούμε να γνωρίζουμε τίποτε· εμείς βεβαιώνουμε ότι δεν μπορούμε να γνωρίζουμε και πολλά πράγματα στη φύση μέσω της οδού την οποία σήμερα ακολουθούμε. Όμως εκείνοι καταλήγουν να αρνούνται την αυθεντία των αισθήσεων και της νόησης· εμείς επεξεργαζόμαστε και παρέχουμε βοηθήματα σ' αυτές τις πνευματικές ικανότητες (*facultés*)»¹⁵.

Παρόλα αυτά τίθεται το ερώτημα: σε τι στηρίζεται αυτή η αναστολή της κρίσης την οποία εκθειάζει ο Bacon; Καμία κρίση δεν φαίνεται στην πραγματικότητα να μπορεί να την νομιμοποιήσει. Εάν η *έποχή* είναι μια συνέπεια της ύπαρξης των ειδώλων, προϋποθέτει μια προηγούμενη κρίση η οποία αποδέχεται την επαρκή θεμελίωση αυτής της θεωρίας. Δεν υφίσταται τάχα στο σημείο αυτό

14. *Αυτότε* «atque utinam (fili suavissime) eo loco sint res vestrae, ut hoc fieri posset».

15. *Novum Organum*, I, 37. *Works*, I, σσ. 162-3: «Ratio eorum, qui acatalepsiam tenuerunt, et via nostra initiis suis quodammodo consentiunt; exitu immensum disjunguntur et opponuntur. Illi enim nihil sciri posse simpliciter asserunt; nos, non multum sciri posse in natura, ea, quae nunc in usu est, via: verum illi exinde auctoritatem sensus et intellectus destruunt; nos auxilia iisdem excogitamus et subministramus», *Works*, IV, σσ. 53: «The doctrine of those who have denied that certainty could be attained at all, has some agreement with my way of proceeding at the first setting out; but they end in being infinitely separated and opposed. For the holders of that doctrine assert simply that nothing can be known; I also assert that not much can be known in nature by the way which is now in use. But then they go on to destroy the authority of the senses and understanding; whereas I proceed to devise and supply helps for the same».

μια πρόδηλη ασυνέπεια; Εάν το πνεύμα είναι ένας μαγικός καθρέφτης, τίποτε δεν μας λέει ότι αυτή η πρώτη κρίση δεν είναι μια προκατάληψη και ότι δεν θα έπρεπε με τη σειρά της να αποτελέσει το αντικείμενο έποχης. Δεν θα έπρεπε λοιπόν ο Bacon, ακολουθώντας την πυρρώνεια λογική, να οδηγηθεί στην αναστολή της αναστολής της κρίσης και να αποφύγει να εκφέρει γνώμη γι' αυτό το θέμα;

Ο συγγραφέας του *Νέου Οργάνου* ξεφεύγει στην πραγματικότητα απ' αυτόν το φαύλο κύκλο και αποφεύγει αυτήν την ένσταση, διότι η έποχή την οποία συνιστά δεν θεμελιώνεται σε μια κρίση η οποία θεβαιώνει την ύπαρξη των ειδώλων και αναρρεί τις πλάνες των αρχαίων θεωριών, αλλά θεμελιώνεται στην πρωταρχική αδυνατότητα να κρίνουμε τόσο την πλάνη όσο και την αλήθεια. Εάν έκρινε ότι οι θεωρίες οι οποίες έχουν διατυπωθεί είναι ισάριθμοι μύθοι οι οποίοι σκηνοθετούν τη φύση αντί να την ερμηνεύουν, εάν έκρινε ότι το πνεύμα είναι θύμα των ειδώλων του θεάτρου, θα ενέπιπτε στη δικαιοδοσία της ίδιας του της κριτικής. Όμως δεν ισχύει κάτι τέτοιο. Ο Bacon αναρρεί την ίδια την ιδέα τού να κρίνει τις αρχαίες πλάνες και επιμένει επανειλημμένα στο σημείο αυτό στην Απόρριψη των φιλοσοφικών θεωριών. «Εμείς κρατούμε το ρόλο του οδηγού και όχι του κριτή (*Nosque Indicis non Judicis partes sustinemus*)»¹⁶. Επιδιώκει έτσι να υπογραμμίσει, αναφορικά με την αρχαιότητα, ότι «δεν εκφέρουμε κρίση σχετικά με αυτούς τους αιώνες»¹⁷. Η απόρριψη των συγγραφέων δεν είναι λοιπόν ριζική, διότι δεν προκύπτει ως αποτέλεσμα του πελέχεως της κρίσεως, αλλά του οδηγητικού νήματος που ακολουθούμε. Ο Bacon, εάν παρακάμπει την αρχαία οδό, αρνείται να κρίνει τους συγγραφείς και κατ' αυτόν τον τρόπο μετριάζει τη βία που ενέχει ο αποκλεισμός. «Αυτή η γενική απόρριψη των συγγραφέων έχει μικρότερη εμβέλεια από ό,τι εάν είχαμε απορρίψει κάποιους, ενώ επιδοχμάζαμε άλλους, διότι στην περίπτωση αυτή θα είχαμε εκφέρει κάποια κρίση, ενώ, στην πραγματικότητα, όπως έχουμε αναφέρει, εμείς περιοριζόμαστε στο ρόλο του οδηγού»¹⁸. Να μην κρίνεις, αλλά να υποδεικνύεις, αυτή είναι η λέξη-κλειδί της βακωνείας σοφίας.

16. *Récusation des doctrines philosophiques*, σ. 113. [Στμ.]: Πρόκειται για το έργο που φέρει τον λατινικό τίτλο *Redargutio Philosophiarum* (1608), *Works*, III, σσ. 557-585. Για το παράθεμα βλ. *Works*, III, σ. 572.

17. Ό.π., σ. 117. *Works*, III, σ. 574: «Itaque iudicium nostrum de illis saeculis non interponimus».

18. Ό.π., σ. 115. *Works*, III, σ. 573: «Deinde, intelligitis profecto, minus quiddam esse

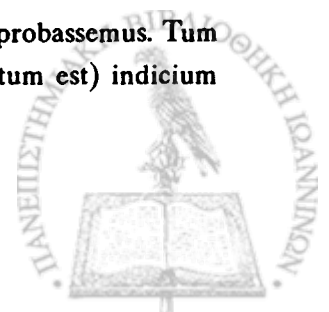
Αυτή η έκφραση επανέρχεται στην πραγματικότητα ως το leitmotiv στο έργο του συγγραφέα του *Νέου Οργάνου*, ο οποίος βεβαιώνει από την αρχή του βιβλίου I ότι «ο ρόλος μας εδώ δεν είναι να κρίνουμε, αλλά να υποδεικνύουμε». Ο Bacon επιμένει στο γεγονός ότι κατ' αυτόν τον τρόπο διαφυλάσσεται η τιμή των αρχαίων και ότι δεν υπάρχει λόγος να φθονήσουμε την κριτική, διότι αυτή δεν αφορά στα πρόσωπα, αλλά στις οδούς.

Τι σημαίνει όμως επακριβώς αυτή η περίφημη έκφραση;

Η απουσία κρίσης σχετικά με τις αρχαίες θεωρίες δεν είναι μια απλή τακτική που αποβλέπει να διασώσει την τιμή των αρχαίων, ένα ρητορικό σχήμα προορισμένο να μη θίξει την ευαισθησία των λογίων, αλλά οφείλεται στην ίδια την αδυνατότητα κρίσης.

Η αδυνατότητα αυτή κρίσης συνδέεται με το γεγονός ότι οι οδοί οι οποίες έχουν ακολουθηθεί δεν μπορούν να συγκριθούν και είναι ασύμμετρες. Η κρίση που συνίσταται στο να επιδοκιμάζουμε ή να αποδοκιμάζουμε μια θεωρία μάλλον παρά μια άλλη, να προσφέρουμε ή να αρνούμαστε τη συναίνεσή μας προϋποθέτει μια σύγκριση μεταξύ των ιδεών, στη βάση αποδεκτών αρχών και κοινών κανόνων. Εάν ο Bacon είχε ακολουθήσει την ίδια οδό με τους αρχαίους, τότε η σύγκριση και η κρίση θα ήταν όχι μόνον δυνατές, αλλά αναπόφευκτες. Όμως τούτο δεν ισχύει, έτσι ώστε η ετερογένεια των αρχών των δύο τρόπων πρόσβασης στη γνώση δεν τους επιτρέπει να αποτελέσουν το αντικείμενο μιας τυπικής κρίσης. Αυτό ακριβώς υπογραμμίζει ο Bacon στον πρόλογο του *Νέου Οργάνου*. «Εάν πράγματι υποσχόμασταν ρητά να φέρουμε καλύτερα αποτελέσματα από ό,τι οι αρχαίοι, δεσμευόμενοι να ακολουθήσουμε την ίδια οδό με αυτούς, κανένα λεκτικό σχήμα δεν θα μας επέτρεπε να αποφύγουμε κάποιου είδους, επιβεβλημένη από τα πράγματα, σύγκριση ή αντιπαράθεση, αναφορικά με την αριστεία ή τη φυσική ικανότητα των χαρισμάτων (...). Όμως, από τη στιγμή που, στην περίπτωση μας, επιδιώκουμε να ανοίξουμε μια εντελώς διαφορετική οδό για τη νόηση, η οποία δεν ήταν γνωστή στους αρχαίους, ούτε την είχαν επιχειρήσει, έπεται ότι η περίπτωση είναι εντελώς διαφορετική. Η άμιλλα και τα αντιπαρατιθέμενα μέρη

hanc rejectionem authorum generalem, quam si alios rejecissemus, alios probassemus. Tum enim iudicium quoddam exercissemus; cum nunc tantummodo (ut dictum est) indicium faciamus».

εξαφανίζονται· εμείς παίζουμε μόνον το ρόλο ενός δείκτη»¹⁹. Η απουσία κοινού τόπου καθιστά έτσι άκυρη κάθε δυνατότητα συμφωνίας ως προς τα κριτήρια της κρίσης, πράγμα που ο Bacon εκφράζει υπό τη μορφή αστεϊσμού, τον οποίο δανείζεται από τον Δημοσθένη: «είναι αδύνατο να κρίνουν με τον ίδιο τρόπο όσοι πίνουν νερό και όσοι πίνουν κρασί»²⁰.

Το γεγονός ότι οι δύο οδοί δεν μπορούν να συγκριθούν έχει μια διττή συνέπεια. Κατά πρώτον, είναι αδύνατο να κρίνουμε τις πλάνες των αρχαίων και να αναιρέσουμε τις θεωρίες τους. Αυτό συνάγεται εξ αρχής από το πόνημα του Bacon το οποίο φέρει τον τίτλο *Απόρριψη των φιλοσοφικών θεωριών* (*Redargutio philosophiarum*): «Κατά την ίδια την αναίρεση των φιλοσοφικών θεωριών στην οποία θα προχωρήσουμε, δεν έχουμε ιδέα προς ποια πλευρά να στραφούμε, διότι η οδός που διανοίχθηκε για άλλους κατά τις διαδικασίες αναίρεσης, είναι για μας κλειστή. Πράγματι, οι πλάνες παρουσιάζονται κατά στρατεύματα τόσο πολυπληθή και τόσο συμπαγή, που δεν πρέπει να μας αρκεί να εμπλακούμε σε αψιμαχίες μαζί τους, αλλά απαιτείται μια πραγματική συμπλοκή για να τα υπερνικήσουμε και να τα απωθήσουμε· εάν θέλαμε να πλησιάσουμε για να αρχίσουμε κανονικές εχθροπραξίες, αυτό θα συνιστούσε καθαρή ήττα, διότι δεν διαθέτουμε κανόνα συζήτησης, αφού δεν είμαστε σύμφωνοι ως προς τις αρχές και, επιπλέον, διότι εμείς απορρίπτουμε τις ίδιες τις μορφές και την εγκυρότητα των τεκμηρίων

19. *Novum Organum*, I, Πρόλογος, σ. 95-96, (153). *Works*, I, σ. 153: «Nam nos, si profiteamur nos meliora afferre quam antiqui, eandem quam illi viam ingressi, nulla verborum arte efficere possimus, quin inducatur quaedam ingenii vel excellentiae vel facultatis comparatio sive contentio ... Verum quum per nos illud agatur, ut alia omnino via intellectui aperiatur illis intentata et incognita, commutata jam ratio est; cessant studium et partes; nosque indicis tantummodo personam sustinemus», *Works*, IV, σ. 41: «For if I should profess that I, going the same road as the ancients, have something better to produce, there must needs have been some comparison or rivalry between us (not to be avoided by any art of words) in respect of excellency or ability of wit... As it is however, -my object being to open a new way for the understanding, a way by them untried and unknown, -the case is altered; party zeal and emulation are at an end; and I appear merely as a guide to point out the road».

20. *Novum Organum*, I, 123. *Works*, I, σ. 217: «fieri non potest ut idem sentiant, qui aquam et qui vinum bibant», *Works*, IV, σ. 109: «it cannot be that we should think alike, when one drinks water and the other drinks wine».

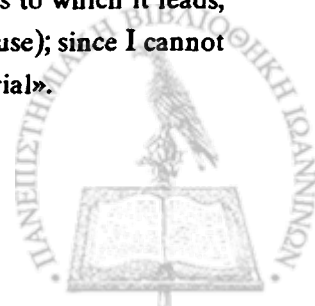

να αναφερόμαστε στην κρίση αυτού το οποίο το ίδιο έχει τεθεί υπό κρίση»²⁶. Ο συγγραφέας του *Νέου Οργάνου* καταγγέλλει κατ' αυτόν τον τρόπο το φαύλο κύκλο στον οποίο θα περιέπιπτε κάθε απόπειρα κρίσης η οποία θα θεμελιωνόταν σε μια ανορθόδοξη λογική. Είναι αδύνατον να κρίνουμε την οδό την οποία αυτός ακολούθησε βασισμένοι σε εξωτερικές και ετερογενείς αρχές, διότι αυτές δε συνιστούν κριτήρια κρίσεων, αλλά κριτήρια υπό κρίση. Είναι εξίσου εντελώς αδύνατο να επιδοκιμάσουμε όσο και να αποδοκιμάσουμε τη βακώνεια οδό στη βάση ξένων ως προς αυτή αρχών. Για να την αποτιμήσουμε, πρέπει να τη διατρέξουμε, όμως, την ίδια στιγμή, μόνον αυτός ο οποίος έχει φθάσει στο πέρας της διαδρομής διαθέτει κατάλληλα κριτήρια κρίσεων. Υπό αυτές τις συνθήκες, είναι αναγκαίο οποιοσδήποτε δεν έχει ακολουθήσει τη βακώνεια οδό να αποφύγει να την κρίνει. Για το λόγο αυτό η βακώνεια φιλοσοφία ερείδεται προκαταβολικά σε μια διπλή αναστολή κρίσης τόσο έναντι των αρχαίων όσο και έναντι των νεότερων.

II) Από την άκαταληψία στην εύκαταληψία

Γεννάται παρόλα αυτά το ερώτημα να μάθουμε μήπως είμαστε οριστικά καταδικασμένοι σε έποχή. Εάν κάθε κρίση είναι αδύνατη εξαιτίας της ετερογένειας των αρχών, με δυσκολία βλέπουμε πώς οι οπαδοί της πρόβλεψης της φύσης θα μπορούσαν να οδηγηθούν στην οδό της ερμηνείας, αφού είναι εξίσου αδύνατον να τους αποδείξεις ότι αυτοί έχουν άδικο όσο και να τους δείξεις ότι ο Bacon έχει δίκιο. Απουσία αποδεκτών τεκμηρίων, τι είναι αυτό το οποίο θα μπορούσε να τους παρακινήσει να βγουν από το δρόμο τους; Δεν θα μπορούσαν και οι ίδιοι βάσιμα, με τη σειρά τους, να απορρίψουν τη βακώνεια οδό; Πίσω από αυτή την αναστολή, η οποία συνδέεται με την πρόδηλη αδυνατότητα να κρίνουμε, διαγράφεται η απειλή του γενικευμένου σκεπτικισμού και της απελπισίας όσον αφορά τη δυνατότητα να γνωρίσουμε οτιδήποτε.

26. *Novum Organum*, I, 33. *Works*, I, σ. 162: «Nullum (dicendum enim est aperte) recte fieri potest iudicium nec de via nostra, nec de iis quae secundum eam inventa sunt, per anticipationes (rationem scilicet quae in usu est), quia non postulandum est ut ejus rei iudicio stetur, quae ipsa in iudicium vocatur», *Works*, IV, σ. 52: «This must be plainly avowed: no judgment can be rightly formed either of my method or of the discoveries to which it leads, by means of anticipations (that is to say, of the reasoning which is now in use); since I cannot be called on to abide by the sentence of a tribunal which is itself on its trial».

Ο Bacon είχε πλήρη συναίσθηση αυτού, διότι αμύνεται εναντίον του πειρασμού του σκεπτικισμού και προκαταλαμβάνει την ένσταση δείχνοντας ότι δεν κηρύσσει την άκαταληψία, την αδυνατότητα κατανόησης, αλλά την εύκαταληψία, την επιτυχή κατανόηση. «Θα ισχυριστούν ακόμη ότι εμποδίζοντας το πνεύμα να αποφανθεί για οτιδήποτε και να θέσει βέβαιες αρχές για όσο διάστημα δεν έχει φθάσει με τον κατάλληλο τρόπο, μέσω ενδιάμεσων βαθμών, στις πιο γενικές προτάσεις, διακείμεθα ευνοϊκά σε μίαν ορισμένη αναστολή της κρίσης και οδηγούμε το όλο εγχείρημα στην άκαταληψία. Όμως αυτό στο οποίο αποβλέπουμε και προτείνουμε δεν είναι η άκαταληψία, αλλά η εύκαταληψία. Δεν αφαιρούμε κάτι από τις αισθήσεις, αλλά τις υποβοηθούμε· δεν περιφρονούμε τη νόηση, αλλά την καθοδηγούμε»²⁷.

Πώς όμως να περάσουμε από την σύστοιχη με την εποχή άκαταληψία στην θεμελιωμένη σε μια ασφαλή κρίση εύκαταληψία; Ακριβώς στο σημείο αυτό παρεμβάλλεται ο ρόλος του φιλοσόφου ως δείκτη, ο οποίος υποκαθιστά αυτόν του κριτή. Πρέπει να είναι οδηγός και δείκτης. Η υπόδειξη επιτελεί έτσι μια διπλή λειτουργία, διότι σημαίνει (signale) την πλάνη, όντας δείκτης προς την αλήθεια. Κατ' αυτόν τον τρόπο, στον Bacon, είναι η θεωρία του σημείου (signe) αυτή η οποία παίρνει τη σκυτάλη από τη θεωρία της κρίσης και θα επιτρέψει να αναστείλουμε την εποχή. Το σημείο διδάσκει το αληθές και ταυτοχρόνως ακυρώνει το ψευδές. Επιτρέπει να καταδικάσουμε το ψευδές ψηλαφώντας το αληθές. Η υπόδειξη καθιστά δυνατή την άσκηση της κρίσης. Έτσι, σύμφωνα με τον Bacon, «η γνώση του σημείου προετοιμάζει το πνεύμα για τη συναίνεση»²⁸. Γι' αυτό η απόρριψη λειτουργεί κατά μείζονα λόγο παράγοντας σημεία «τα οποία επιτρέπουν να εκφέρουμε κάποια κρίση σχετικά με τις φιλοσοφίες»²⁹.

27. *Novum Organum*, I, 126. *Works*, I, σ. 219: «Occurret et illud: nos, propter inhibitionem quandam pronuntiandi et principia certa ponendi donec per medios gradus ad generalissima rite perventum sit, suspensionem quandam iudicii tueri, atque ad Acatalepsiam rem deducere. Nos vero non Acatalepsiam, sed Eucatalepsiam meditamus et proponimus: sensui enim non derogamus, sed ministramus; et intellectum non contemnimus, sed regimus», *Works*, IV, σσ. 111-2: «It will also be thought ...

28. *Novum Organum*, I, 70. *Works*, I, σ. 180-1: «Signorum enim notio praeparat assensum», *Works*, IV, σ. 71: «For a knowledge of the signs prepares assent».

29. *Récusation des doctrines philosophiques*, σ. 79. *Works*, III, σ. 558: «signa ... ex quibus de philosophies iudicium fieri posit».

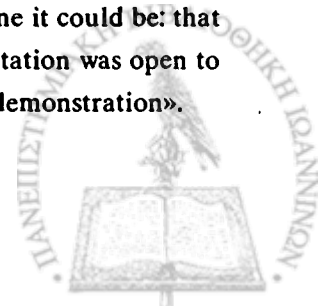

Ο *index* δεν συνιστά λοιπόν το αντίθετο του *judex*. Η γνώση των σημείων είναι μια προπαιδεία για την τέχνη του κρίνειν. Κατά συνέπεια, τόσο το καταστροφικό μέρος, *pars destruens*, όσο και το δημιουργικό μέρος, *pars construens*, τα οποία συνιστούν τη βακωνεία φιλοσοφία, στηρίζονται στα σημεία. Μένει να γνωρίσουμε πώς το σημείο μπορεί να οδηγήσει στην κρίση.

Η κριτική των αρχαίων θεωριών πρόκειται κατ' αρχάς να θεμελιωθεί στην υπογράμμιση των σημείων αποτυχίας τους. Αυτό ακριβώς αναδεικνύει ο Bacon: «το καταστροφικό μέρος της αποκατάστασης οδηγείται σε αίσιο τέλος μέσω τριών κριτικών: της κριτικής του έμφυτου και αφημένου στην τύχη του ανθρώπινου λόγου· της κριτικής των αποδείξεων· της κριτικής των θεωριών, δηλαδή των παραδεδεγμένων φιλοσοφιών και των δογμάτων. Και η κριτική ήταν ό,τι μπορούσε να είναι: μέσω σημείων και προφάνειας των αιτιών. Πράγματι, δεν μπορούσαμε να χρησιμοποιήσουμε κάποιον άλλον τρόπο αναίρεσης, εφόσον διαφωνούμε όσον αφορά στις αρχές και στις αποδείξεις»³⁰.

Αυτά τα σημεία προορίζονται να αποκαλύψουν τις καταστροφικές συνέπειες των ειδώλων και να καταδείξουν τη θλιβερή κατάσταση των τρεχουσών φιλοσοφιών και θεωρητικών υποθέσεων. Επομένως, ο Bacon, σε μια πρώτη φάση, δε θεμελιώνει την κριτική των ειδώλων σε μια κρίση, αλλά σε σημεία τα οποία δείχνουν ότι ο ακυβέρνητος λόγος είναι αδύναμος. Αυτό συνάγεται από την παρουσίαση της θεωρίας των ειδώλων στο κείμενο που επιγράφεται *Διάρθρωση του έργου (Distributio Operis)*. Αφού επισήμανε ότι τα είδωλα δύσκολα εκριζώνο-

30. *Novum Organum*, I, 115. Works, I, σ. 211: «Atque hic simul pars destruens Instaurationis nostrae claudi debet, quae perficitur tribus redargutionibus : redargutione nimirum Humanae Rationis Nativae et sibi permissae ; redargutione Demonstrationum ; et redargutione Theoriarum, sive philosophiarum et doctrinarum quae receptae sunt. Redargutio vero earum talis fuit qualis esse potuit ; videlicet per signa, et evidentiam causarum ; cum confutatio alia nulla a nobis (qui et de principiis et de demonstrationibus ab aliis dissentimus) adhiberi potuerit», Works, IV, σ. 103: «that part of my Instauration, which is devoted to pulling down: which part is performed by three refutations; first, by the refutation of the natural human reason, left to itself; secondly, by the refutation of the demonstrations; and thirdly, by the refutation of the theories, or the received systems of philosophy and doctrin. And the refutation of these has been such, as alone it could be: that is to say, by signs and the evidence of causes; since no other kind of confutation was open to me, differing as I do from others both on first principles and on rules of demonstration».

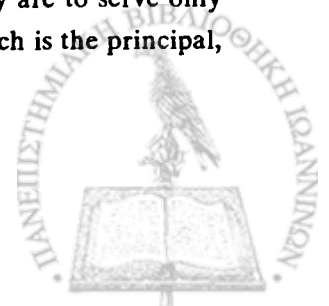
τους ή τη γενική συγκατάθεση»³³. Τα σημεία λειτουργούν λοιπόν ως οιωνοί ή υπόνοιες πλάνης. Δεν καταδεικνύουν παρόλα αυτά με αποδεικτικό τρόπο τον εσφαλμένο χαρακτήρα των αρχαίων θεωριών, διότι ένα προαίσθημα δεν θα μπορούσε να εκληφθεί ως συναίνεση. Στο στάδιο αυτό δεν είναι δυνατόν να διατυπώσουμε μια τελεσίδικη κρίση.

Παράλληλα με την κριτική των αρχαίων θεωριών, ο Bacon επιχειρεί τη σύσταση μιας ιστορίας των πινάκων εφευρέσεων όλων των πραγμάτων και ειδικά της κρίσης, όπως αναδεικνύεται από τον αφορισμό 127 του *Νέου Οργάνου*, I. Η χρήση της κρίσης θα είναι δυνατή μόνον εφόσον το πρόγραμμα αυτό θα έχει έρθει σε πέρας. Πράγματι, η γνώση των σημείων επιτρέπει να αρνηθούμε τη συναίνεσή μας στη φιλοσοφία που ασκείται, όμως δεν επιτρέπει ακόμη θετικά να δώσουμε τη συναίνεσή μας στη βακώνεια γνωστική πορεία. Η τέχνη και ο κανόνας (canon) της ερμηνείας της φύσης οφείλουν να θεμελιωθούν σε ένα πνεύμα το οποίο έχει αποκαθαρθεί και βρίσκεται σε κατάλληλες συνθήκες. Το ζητούμενο δεν είναι να κρίνουμε, αλλά «να προκαλέσουμε μια καλή και αληθή γνώμη για όσα προτείνουμε· προσωρινά ωστόσο είναι αληθές εν είδει τόκων³⁴, έως ότου συλλάβουμε το ίδιο το πράγμα»³⁵. Η προετοιμασία του πνεύματος για να κρίνει περνά λοιπόν από την υποκατάσταση των προκαταλήψεων της αρχαίας φιλοσοφίας, με μια προκατάληψη ευνοϊκή προς τον βακώνιο τρόπο πρόσβασης στη γνώση. Αυτό το στάδιο είναι αναγκαίο, διότι η πραγματική καταστροφή των ειδώλων περνά μέσα από μια ταυτόχρονη κατασκευή της αλήθειας. Ο Bacon επιμένει στο σημείο

33. *Novum Organum*, I, 77, σ. 138. *Works*, I, σ. 186 : «quod signa veritatis et sanitatis philosophiarum et scientiarum quae in usu sunt, male se habeant; sive capiantur ex originibus ipsarum, sive ex fructibus, sive ex progressibus, sive ex confessionibus authorum, sive ex consensu», *Works*, IV, σ. 77: «The signs of truth and soundness in the received systems and sciences are not good; whether they be drawn from their origin, or from their fruits, or from their progress, or from the confessions of their founders, or from general consent».

34. [Στμ.]: Ο φιλόσοφος χρησιμοποιεί στο σημείο αυτό μια μεταφορά οικονομικού τύπου για να εικονίσει τη σκέψη του.

35. *Novum Organum*, I, 115. *Works*, I, σ. 211 : «Itaque conabimur efficere ut habeantur bonae et verae de iis quae adducimus opinionones, licet ad tempus tantummodo, et tanquam usurariae, donec res ipsa pernoscatur», *Works*, IV, σ. 103: «I will endeavour therefore to impart sound and true opinions as to the things I propose, although they are to serve only for the time, and by way of interest (so to speak), till the thing itself, which is the principal, be fully known».

αυτό: «στις πινακίδες, δεν μπορεί κανείς να γράψει τίποτε καινούργιο δίχως να έχει προηγουμένως σθήσει τις προγενέστερες εγγραφές· με το πνεύμα συμβαίνει το αντίθετο: δεν μπορεί κανείς να σθήσει τις προγενέστερες εγγραφές δίχως να γράψει κάτι καινούργιο»³⁶. Αναμένοντας να αποκτήσουμε τη δυνατότητα υγιούς κρίσης, όσο το πνεύμα δεν έχει φθάσει, χάρη στην αληθή αναγωγή και την επινόηση των ενδιάμεσων αξιωμάτων, στις πιο γενικές προτάσεις, είναι αναγκαίο να ανατρέξουμε σε μια αληθή δόξα.

Το πνεύμα κατακτά σταδιακά την ικανότητα να κρίνει χάρη στις βοήθειες που του παρέχουν οι προνομιακές περιστάσεις οι οποίες το προσανατολίζουν, και ειδικότερα χάρη στις περιστάσεις του σταυροδρομιού, οι οποίες αποκαλούνται αλλιώς και περιστάσεις της απόφασης ή της κρίσης³⁷, οι οποίες, όπως αποκαλύπτει το όνομά τους, «υποδεικνύουν και σημαίνουν το διαχωρισμό των οδών»³⁸. Οι περιστάσεις του σταυροδρομιού συντίθενται από γεγονότα τα οποία επιτρέπουν στη νόηση, κατά την εξέταση μιας δεδομένης φύσης, να επιλέξει ανάμεσα από τις πολλαπλές δυνατές αιτίες της. Είναι αποφασιστικές καθώς φωτίζουν την αιτία και θεμελιώνουν τη γνώση του πράγματος. Γι' αυτό ο Bacon συστήνει να αφιερώσουμε χρόνο στο κεφάλαιο αυτό, «προκειμένου οι άνθρωποι να μάθουν και να συνηθίσουν λίγο-λίγο να κρίνουν τη φύση μέσω των περιστάσεων του σταυροδρομιού και των διαφωτιστικών εμπειριών και διόλου μέσω πιθανών λόγων»³⁹. Η

36. «Αρρενογένεση του χρόνου» στο *Récusation des doctrines philosophiques*, σ. 77. *Works*, III, σ. 539: «In tabulis nisi priora deleveris, non alia inscripseris. In mente contra: nisi alia inscripseris, non priora deleveris».

37. *Novum Organum*, 11, 36. [Στμ.]: Ο φιλόσοφος εδώ υιοθετεί τον όρο με βάση τον λατινικό όρο των πινακίδων σε σχήμα σταυρού οι οποίες υποδεικνύουν τις τέσσερις κατευθύνσεις στις περιπτώσεις διασταυρωνόμενων οδών. Οι όροι που χρησιμοποιεί είναι *Instantiae Crucis* ή *Instantiae Decisoriae et Judiciales*. Από τον αφορισμό 21 του δευτέρου μέρους του *Novum Organum*, *Works*, I, αναφέρεται στις άλλες βοήθειες τις οποίες μπορεί να διαθέτει η νόηση για την ερμηνεία της φύσης, μια κατηγορία των οποίων αποκαλεί «προνομιακές περιστάσεις» (*praerogativae instantiarum*), τις οποίες στη συνέχεια διαφεί σε 27 υποπεριπτώσεις και τις αναλύει στους αφορισμούς 22-52 του δευτέρου μέρους. Αναφορικά με τη σημασία του πολύσημου όρου *instantia* στο έργο του Bacon, τον οποίον θα πρέπει να αντιληφθούμε μάλλον ως πλησιέστερο του όρου παρατήρηση, βλ. το Γενικό Πρόλογο του R. L. Ellis, *Works*, I, σ. 43 κ.ε.

38. Αυτόθι *Works*, I, σ. 294: «signant viarum separationes», *Works*, IV, σ. 180: «indicate the several directions».

39. *Novum Organum*, 11, 36. *Works*, I, σ. 294: «ut homines paulatim discant et assuefiant

κρίση, η οποία είχε προσωρινά ανασταλεί, επανακτά τους τίτλους ευγενείας της από τη στιγμή που αποτελεί επακόλουθο της αληθούς αναγωγής. Το ζητούμενο για τον Bacon είναι να οδηγήσουμε «τα πράγματα στο σημείο όπου οι αισθήσεις κρίνουν την εμπειρία και η εμπειρία το ίδιο το πράγμα»⁴⁰.

Κατά συνέπεια, είναι δυνατόν να κρίνουμε ορθά, υπό την προϋπόθεση να μην στηριχθούμε μόνο στη νόηση, αλλά στο ίδιο το πράγμα. Η αληθής κρίση «δεν προέρχεται απλώς από το εσωτερικό του πνεύματος, αλλά, επίσης, από τα σπλάχνα της φύσης»⁴¹. Η αναστολή της κρίσης δεν εκβάλλει στην άκαταληψία, διότι αυτή είναι προληπτική και προσωρινή. Έχει ως λειτουργία της να αποφύγει τον εκφυλισμό ο οποίος συνδέεται με τα είδωλα και να προετοιμάσει την οδό της ερμηνείας. Η ορθή χρήση της κρίσης περνά μέσα από μια θεωρία της υπόδειξης και της προσοχής, οι οποίες αποτελούν την προϋπόθεση *sine qua non* της ελεύθερης συναίνεσης, πράγμα που ο Bacon συνοψίζει με μια όμορφη διατύπωση: «διατηρήστε άδικτη την κρίση σας· να δίνετε στον άλλον, αλλά να μην παραδίνετε· και να επιφυλάσσεσθε για το καλύτερο»⁴².

de natura judicare per Instantias Crucis et experimenta lucifera, et non per rationes probabiles», *Works*, IV, σ. 190: «to the end that men may gradually learn and accustom themselves to judge of nature by Instances of the Fingerpost and Experiments of Light, and not by probable reasonings».

40. *Novum Organum*, Distributio operis, σ. 80. *Works*, I, σ. 139: «ut sensus tantum de experimento, experimentum de re judicet», *Works*, IV, σ. 26: «that the office of sense shall be only to judge of the experiment, and that the experiment itself shall judge of the thing». Στμ. Ο φιλόσοφος εδώ εννοεί ότι έχουμε διορθώσει τις αισθήσεις, έτσι ώστε να είναι πια ικανές να κρίνουν την εμπειρία.

41. *Novum Organum*, Distributio operis, σ. 79. *Works*, I, σ. 137: «non tantum ex mentis penetralibus, sed etiam ex naturae visceribus extrahitur», *Works*, IV, σ. 25: «is extracted not merely out of the depths of the mind, but out of the very bowels of nature».

42. *Récusation des doctrines philosophiques*, σ. 91. *Works*, III, σ. 562: «judicium sustinete; aliis vos date, non dedite; et vos melioribus servate».

